

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто окремі аспекти теорії ефективності управління оборотними коштами на підприємствах сільського господарства. Проаналізовано погляди науковців на суть цієї проблеми, викладено загальні методи її вирішення. Сформовано й обґрунтовано власне бачення автора щодо вдосконалення кругообігу та оцінки оборотних коштів суб'єктів економічних відносин в агропромисловому комплексі (АПК).

Ключові слова: оборотні активи, фінансово-кредитний механізм, оптимізація структури виробничих активів, фінансові потоки.

Головним завданням на сучасному етапі розвитку економіки України є підвищення ефективності функціонування підприємств усіх галузей народного господарства. Це можливо лише тоді, коли сформується таке економічне середовище, яке стимулюватиме товаровиробників до ефективного використання всіх ресурсів виробництва у процесі їх взаємодії. Одним із основних видів таких ресурсів є оборотні кошти, що відображають вартісний вираз оборотних активів, а їх характеристики визначають наявний потенціал виробничих підприємств.

На стан оборотних коштів впливають два види факторів: внутрішні, зокрема технологія виробництва, і зовнішні, наприклад, фінансово-кредитний механізм. Їх незбалансованість нині є однією з основних причин задовільного фінансового стану суб'єктів виробничих взаємовідносин. Значний зовнішній тиск фінансового середовища на підприємство призводить до згортання виробництва, і як наслідок – до зниження якісних і кількісних характеристик інших виробничих засобів. Відповідно недостатня кількість оборотних коштів не дозволяє господарствам розвиватися; відсутність прибутковості знижує фінансові можливості держави.

Питання ефективності взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх факторів виробництва відображені в дослідженнях Г. Білоусенка, П. Гайдуцького, Г. Германчука, С. Дем'яненка, Л. Количева, В. Кочкарева, Н. Коваленка, Є. Кирилова, П. Савлука, В. Семенова, І. Януля й інших вчених. Однак багато важливих обставин залишилася поза увагою. Так, остаточно не сформована модель взаємозв'язку зміни структури та якісних характеристик оборотних активів підприємства і ліквідності всіх його виробничих засобів.

Основною метою автора статті є аналіз та узагальнення запропонованих вітчизняними вченими методів підвищення ефективності використання оборотних коштів підприємствами АПК, а також розробка теоретичних засад, спрямованих на вдосконалення процесу визначення ліквідної вартості наявних виробничих активів.

Важливе значення для забезпечення розширеного процесу відтворення мають оборотні кошти підприємств. Їхня раціональна організація визначає найефективніші методи їх використання. Більшість науковців характеризує оборотні кошти як сукупність оборотних виробничих засобів і засобів обігу [1, 107]. Дехто з економістів трактує їх як грошові ресурси, авансовані у виробничі засоби та засоби обігу для підтримки безперервного виробничого процесу.

Оборотні виробничі засоби та засоби обігу обслуговують різні стадії кругообігу. Перші відіграють важливу роль у сфері виробництва, беручи участь у створенні нової вартості, а другі функціонують у сфері обігу, де вартість не створюється. Однак названі вище засоби мають спільні риси, що полягають в одноразовій їх участі в кругообігу та повному відновленні після його завершення у натуральній і вартісній формах. Оборотні кошти підприємств перебувають у постійному русі, в процесі якого змінюються функціональні форми засобів: грошова, виробнича і товарна. Чим швидше, до певної міри, відбувається рух оборотних коштів, тим ефективніше вони використовуються. Їх перехід із товарної форми в грошову характеризує можливість отримання прибутків і формування процесу розширеного відтворення сільськогосподарського підприємства, а швидкість цього переходу – їх величину. Відповідно для ефективного відтворення необхідно, щоб оборотні кошти безперервно переходили зі сфери виробництва у сферу обігу та навпаки. Таким чином, виробництво буде здійснюватися безперервно лише тоді, коли до його процесу постійно залучатиметься лише частина виробничих ресурсів. Доки одна частина перебуває у сфері виробництва, інша повинна функціонувати в сфері обігу, обслуговуючи виробничі процеси.

Одним з основних завдань підприємств є зростання прибутку. Наявність останнього є не тільки наслідком переходу оборотних коштів у грошову форму. Формування прибутку сільськогосподарського підприємства розпочинається від початку виробничого циклу. Тільки тоді, коли на всіх стадіях

кругообігу вдалося домогтися найбільшої ефективності, можна сподіватися на максимальний результат. Отже, коли виробничі запаси господарств вчасно та повністю вкладені у виробництво, а незавершене виробництво без втрат переходить у готову продукцію і створені всі умови для її реалізації, можна вважати, що більшість заходів щодо досягнення максимальної прибутковості виконані.

Основна передумова прискорення кругообігу оборотних коштів – зменшення часу їх переходу з однієї стадії формування в іншу. Звичайно, що в сільськогосподарському виробництві така можливість безпосередньо залежить від певних природних факторів. Якщо перехід грошових засобів у виробничі запаси і далі в незавершене виробництво можна прискорити оптимізацією виробничих і невиробничих процесів, то перетворення незавершеного виробництва у готову продукцію потребує певного часу. Цей час можна скоротити запровадженням нових технологій виробництва сільськогосподарської продукції, однак залежність від природних факторів є дуже великою.

Автором запропонована модель оптимізації кругообігу оборотних коштів у часі [2, 108]. Більшість науковців включає до оборотних коштів підприємств сільського господарства ще й витрати майбутніх періодів. Такої думки дотримується, наприклад, С. П. Панич [3, 52]. Ми вважаємо, що їх не слід відносити до оборотних коштів, оскільки сільськогосподарське виробництво має риси, які властиві тільки йому. Відзначимо, що деякі витрати майбутніх періодів можна фінансувати за рахунок спеціально створених засобів, зокрема фінансування робіт щодо покращання якості ґрунтів, а інші відносити на поточні витрати.

Під ефективністю використання оборотних коштів, на нашу думку, треба розуміти створення таких умов, коли виробничі процеси відбуваються без втрат будь-якого виду оборотних коштів, а їх кількість і вартість при завершенні кругообігу перевищує відповідні початкові показники. Звичайно, ефективність використання цих коштів буває різною і залежить від багатьох факторів, основними з яких є зацікавленість працівників у кінцевих результатах власної діяльності і стан виробничих засобів підприємств.

Важлива умова процесу виробництва – це його безперервність. Оскільки предмети праці в процесі кругообігу виробничих засобів повністю переносять власну вартість на новостворений продукт, то всі види предметів праці повинні повністю поновлюватися з одночасним забезпеченням їх використання у виробництві. Дехто з вітчизняних вчених формулює такий принцип їх поновлення: “Зростання ефективності використання оборотних коштів може бути досягнуто або за умови, що кожна позиція номенклатурного асортименту сировини, матеріалів, пального, напівфабрикатів і комплектуючих виробів надходитиме на кожне підприємство у готовому для споживання вигляді з точною синхронністю їх залучення у виробництво, або при наявності на підприємстві необхідних запасів. Перша з цих умов не може бути виконана практично або є економічно невігідною” [4, 69; 7, 81]. Ми не можемо повністю погодитися з цим твердженням, оскільки, на нашу думку, саме перша умова є найефективнішою і якраз на такий підхід слід орієнтуватися, уникаючи занадто тривалого перебування виробничих засобів у запасах виробництва. У більшості випадків наявність значної кількості запасів може призводити до простою виробничих засобів, що є причиною зменшення ефективності всього виробництва. Варто зазначити, що оптимізувати кругообіг виробничих засобів можна за допомогою існуючих методів планування процесу виробництва. Оскільки таке планування в сільському господарстві не може бути дуже точним через сезонність виробничих процесів, слід вживати необхідні заходи для запобігання простою предметів праці і не нагромаджувати їх у запасах. На нашу думку, це є одним із важелів збільшення ефективності виробництва.

Процес кругообігу фондів підприємств становить три етапи. Перший передбачає авансування виробничих запасів у готову продукцію шляхом зміни їх якісних (у сільському господарстві – й кількісних) характеристик. Я. М. Карпик описує його так: “Забезпечення безперервності виробничого процесу об’єктивно вимагає переміщення у виробництво і постійного знаходження в ньому виробничих запасів. Функціонуючи у виробництві, вони змінюють початкові властивості, споживну вартість і вартість і отримують різну ступінь товарної готовності” [5, 3].

Погоджуючись із цим твердженням, ми проте вважаємо, що після включення виробничих запасів у процес виробництва вони не залишаються там самостійними, а переходять у вартісному та матеріальному вираженні в інші види виробничих фондів, втрачаючи власну самостійність, і функціонують як єдине ціле в складі або основних засобів, або незавершеного виробництва. Не повністю поділяємо погляди щодо зміни споживної вартості виробничих запасів у процесі їх переходу у виробництво. Якщо споживна вартість товару (а виробничі запаси за своєю економічною суттю є товаром) – це здатність задовольняти будь-які потреби людей, можна висловити таку думку: в процесі переходу виробничих запасів у незавершене виробництво вони втрачають власну споживну вартість, оскільки процес виробництва є проміжною ланкою процесу відтворення. Змінюючи свої якісні властивості в цьому процесі, виробничі запаси ще не представляють якого-небудь інтересу для людини аж до закінчення певного виробничого циклу. Це стосується, зокрема, сільськогосподарського виробництва. Наведемо приклад: насіння, посіяне в землю, в процесі зміни якісних характеристик на початкових стадіях не має для споживання жодної цінності до певного часу, а тому споживна вартість

його відсутня. Не будемо сперечатися з економістами, які вважають, що в цьому разі його цінність зберігається. Оскільки зберігається цінність, то повинна існувати й певна кореляція зі споживною вартістю. На нашу думку, таку споживну вартість доцільно розглядати як потенційну, визначивши, таким чином, і роль виробничих запасів у незавершеному виробництві.

Вважаємо, що споживну вартість товару слід розділити на: 1) потенційну споживну вартість товару; 2) фактичну споживну вартість товару. Під першою слід розуміти здатність товару задовольняти потреби людей у майбутньому після завершення всіх необхідних процесів обробки. Під другою – здатність товару задовольняти потреби людей у теперішньому часі без додаткових затрат на його виготовлення.

Такий поділ допоможе точніше визначити ліквідну вартість активів підприємства, котра, як відомо, протягом певного періоду не стабільна і постійно змінюється. Можливість точного визначення ліквідної вартості засобів господарств є необхідною передумовою залучення інвестицій і кредитів в економіку АПК.

Література

1. Ковальчик Я. П., Гашин Є. В., Бакушевич І. В. *Економіка промислового підприємства*. – Тернопіль, 1998. – 183 с.
2. Стефанів І. Ф. Оптимізація кругообігу оборотних коштів сільськогосподарських підприємств в часі // *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. – 2001. – Вип. 13. – С. 108–109.
3. Панич С. П. Структура оборотних засобів сільськогосподарських підприємств в умовах переходу до ринку // *Економіка АПК*. – 1997. – № 2. – С. 51–55.
4. Довганіч Г. В., Шморгун А. Г. Ціновий механізм у системі економічних відносин в агропромисловому комплексі // *Економіка АПК*. – 2000. – С. 69–71.
5. Карпик Я. М. *Аналіз оборотних засобів підприємства в умовах ринку*. – Тернопіль, 1993. – 50 с.
6. Давидович І. *Управління матеріальними ресурсами // Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль*. – 2000. – Вип. 2. – С. 62–67.
7. Коваленко І. *Оценка оборотных средств сельхозпредприятий // Бизнес-информ*. – 1999. – № 3–4. – С. 81–84.

[Повернутися на початок](#)